

Kuvittelua opettamassa

Pedagogisia näkökulmia poliittiseen mielikuvitukseen

Pilvi Porkola, Suvi Salmenniemi ja Hanna Ylöstalo

TIIVISTELMÄ

■ Utopiat ja toisenlaisten maailmojen kuvittelu ovat tärkeitä yhteiskuntakritiikin välineitä. Kuvittelu ei kuitenkaan synny itsestään, vaan se on taito, joka vaatii harjoittelua. Tässä käytäntökuvauksessa tarkastellaan sitä, miten kuvittelua voi opettaa yliopistossa. Kuvaus pohjautuu sosiologian maisteriopiskelijoille suunnattuun "Harjoituksia poliittisessa mielikuvituksessa" -opintojaksoon. Kuvauksessa pohditaan konkreettisten esimerkkien avulla taiteen piirissä kehitettyjen harjoitteiden soveltamista yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun ja opetukseen sekä kriittisen ajattelun valmiuksien kehittämiseen. Pohdinta perustuu harjoitusten kuvauksiin, tutkijoiden opetustilanteista kirjoittamiin kenttäpäiväkirjoihin ja opiskelijoiden kurssipalautteisiin. Kuvittelu auttaa edistämään yhteiskunnallista muutosta sekä haastaa etsimään toisenlaisia tietämisen tapoja. Kuvittelu ja sen opettaminen edellyttää mahdollisen pedagogiikkaa, joka ei tarjoa valmiita vastauksia vaan etsii tapoja kurottua kohti tuntematonta.

Avainsanat: *poliittinen mielikuvitus, utopia, feministinen pedagogiikka, poliittisen mielikuvituksen harjoittelu, yhteiskunnallinen muutos*

ABSTRACT

TEACHING IMAGINATION – PEDAGOGICAL INSIGHTS INTO POLITICAL IMAGINATION

■ Utopias and imagining different worlds are important tools for social critique. Imagination is not given, but a skill that requires practicing. This text examines teaching imagination at the university by using as an example a course entitled “Exercises in political imagination”, targeted at master’s students in sociology. By using concrete examples, the text discusses how art-based methods and practices can be used in social sciences, and how they can be used to teach critical thinking. The reflection is based on description of practices, the researchers’ field notes from teaching situations, and the students’ course feedback. Imagination helps to promote social change and find new forms of knowing. Teaching imagination requires pedagogy of potential that does not provide ready-made answers but searches for ways to reach towards what is yet unknown.

Keywords: *political imagination, utopia, feminist pedagogy, exercises in political imagination, social change*

Johdanto

Sekä oma että monen opiskelijan kokemus oli ensin, että oma utopia oli jotenkin vääränlainen tai “hyödytön” kun se oli niin yksilöllinen ja omaa oloa parantava, eikä (ilmeisellä tavalla) yhteiskunnallinen. [...] Harjoituksen tekeminen vaiheittain auttoi kuitenkin näkemään henkilökohtaisen poliittisuuden; miten henkilökohtaisiin toiveisiin pohjautuvat asiat voivat toimia yhteiskunnallisenkin muutoksen pohjana.

Yllä oleva lainaus on ote utopiaharjoituksen jälkeen kirjoitetusta kenttäpäiväkirjasta sosiologian maisteriopintojen opintojaksolta "Harjoituksia poliittisessa mielikuvituksessa". Lainaus kuvastaa yhtäältä haasteita ja toisaalta onnistumisen kokemuksia, joita kuvittelun opettamiseen yliopistossa voi liittyä. Aluksi kuvittelu voi tuntua liian henkilökohtaiselta, epäpoliittiselta ja epämukavaltakin – olemmehan tutkijoina ja yliopisto-opiskelijoina harjaantuneet ajattelemaan tietoa ja tietämistä usein juuri

etääntymällä henkilökohtaisuudesta ja kokemuksellisuudesta. Kurssilla opettelimme ajattelemaan toisin: Mitä jos henkilökohtainen ja kokemuksellinen voisivatkin olla tiedon tuottamisen ja yhteiskuntakritiikin välineitä? Millaisia tietämisen ja yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksia kuvittelu voi avata?

Tässä käytäntökuvauksessa tarkastelemme kuvittelun opettamista poliittista mielikuvitusta käsittelevän kurssin ja siellä kerättyjen kokemusten avulla. "Harjoituksia poliittisessa mielikuvituksessa" -kurssi pidettiin syksyllä 2021 Turun yliopiston sosiologian oppiaineessa. Opintojakso toteutettiin osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta ”Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet” (2020–2024). Sosiologian maisteriopiskelijoiden lisäksi opintojaksolle osallistui muun muassa kirjallisuuden ja musiikkitieteen opiskelijoita. Opettajina toimivat Suvi Salmenniemi ja Pilvi Porkola, ja opetusta seurasivat osana tutkimushanketta Salome Tuomaala-Özdemir ja Hanna Ylöstalo. Opintojakso koostui etukäteen luettavasta materiaalista, taiteilijavierailuista, lähiopetuksessa tehdyistä harjoituksista, ryhmätyöstä, loppuesseestä sekä vierailusta *New Performance Turku* -festivaaleilla.

Opintojaksoamme viritti kiinnostus siihen, miten kuvittelua voisi opettaa ja millaiset tehtävät voisivat harjaannuttaa vaihtoehtoisten todellisuuksien kuvitteluun. Kurssin lähtökohtana oli ajatus poliittisesta mielikuvituksesta ja yhteiskunnallisesta kuvittelukyvyistä taitona, jota voi oppia ja harjoitella. Filosofin Cornelius Castoriadis mukaan radikaali kuvittelu tarkoittaa kulloistenkin yhteiskunnallisten ontologisten, epistemologisten ja moraalisten sitoumuksien paljastamista siten, että niille voidaan kuvitella vaihtoehtoisia yhteiskunnallista perustaa (Jokisaari & Pulkki 2018, 193). Sosiologi C. Wright Mills puolestaan on kehittänyt sosiologisen mielikuvituksen käsitettä. Sosiologisella mielikuvituksella hän tarkoittaa historiallisten ilmiöiden ymmärtämistä suhteessa ihmisen jokapäiväiseen kokemukseen sekä sitä, miten ihmisten kokemukset asettuvat suhteessa omaan aikakauteensa. Sosiologinen mielikuvitus on kykyä siirtyä näkökulmasta toiseen, ymmärrystä henkilökohtaisen ja yleisen suhteesta sekä ymmärryksen mukana tulevaa mahdollisuutta nähdä vaihtoehtoja. (Mills 2015, 15–18.) Tämän lisäksi kuvittelu on kurottautumista kohti tuntematonta, sitä, mitä emme vielä tiedä. Kuten feministitutkija Angelika Bamber (2015, 63) on todennut, ”saadaksemme aikaan muutosta meidän täytyy pystyä kuvittelemaan se, mikä ei vielä ole mahdollista”. Kuvittelu on tärkeä yhteiskuntakritiikin muoto, sillä se auttaa hahmottamaan puutteita

ja ongelmia nykyisyydessä ja samalla pohtimaan paremman tulevaisuuden ehtoja. Kriittisenäkin se luo toivoa. (Weeks 2011.)

Halusimme tuoda kuvittelun ja utooppisen ajattelun luokkahuoneeseen tutkimalla, mitä se voisi olla ja miten sitä voisi harjoitella. Millaiset pedagogiset käytännöt voisivat edistää ja mahdollistaa kuvittelukyvyyn laajentumista? Miten raivata tilaa mielikuvitukselle täyteen pakatuissa tutkinto-ohjelmissa, joita ohjaavat entistä vahvemmin ennalta määriteltyjen työelämävalmiuksien ja kaupan välineellisen hyödyn horisontit?

Utooppinen ajattelu ei synny itsestään vaan on taito, joka vaatii harjoittelua (Eskelinen, Lakkala & Laakso 2020). Tavoitteenamme oli tarkastella, miten taiteen piirissä kehitettyjä harjoitteita voisi soveltaa yhteiskuntatieteellisessä ajattelussa ja miten taideperustaisia menetelmiä voisi hyödyntää kriittisen ajattelun kehittämisessä. Pedagogista otettamme voisi luonnehtia mahdollisen pedagogiikaksi tai, Teppo Eskelistä (2021) mukaillen, ”hapuilun pedagogiikaksi”. Emme tarjonneet valmiita vastauksia vaan keskityimme harjoittelemaan kuvittelun taitoa. Keskeistä pedagogiselle ajattelullemme oli feministisen pedagogiikan ajatus tiedosta valtaan kytkeytyvänä ja ruumiillisena prosessina, jota jaetaan ja tuotetaan yhdessä opetustilanteessa. Kuten bell hooks (1994) on todennut, yksi feministisen pedagogiikan lähtökohdista on toisin tietämisen, tuntemisen ja kokemuksen mahdollistaminen opetuksessa. Nähdäksemme lähestymistapamme keskustelee hyvin myös sosiaalipedagogiikan kanssa, jossa vastaavasti keskitytään usein ihmisen arkitodellisuudesta lähtevään toimintaan ja kasvatuksen yhteiskunnallisuuteen sekä tavoitellaan sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Nivala & Ryyänen 2019).

Opintojaksolla lähestyimme utopioita poliittisen mielikuvituksen ja yhteiskuntakritiikin menetelmänä (Eskelinen ym. 2020; Levitas 2013). Toisin kuin arkikeskustelussa, jossa utopia määrittyy usein paikaksi, täydellisen yhteiskunnan pohjapiirroksiksi tai ennalta tiedetyksi päämääräksi, utopia-tutkimuksen nykykeskustelu hahmottaa sen prosessuaalisena, avoimena ja dynaamisena työkaluna poliittisten vaihtoehtojen artikuloinnille ja avaamiselle (Eskelinen ym. 2020; Levitas 2013; Sargisson 1996). Utopiaa lähestytään eleinä ja kurotuksina kohti parempaa olemassaolon muotoa ilman, että olemassaolon muoto tai polku sitä kohti lukitaan tai tiedetään ennalta.

Utooppinen ajattelu auttaa horjuttamaan totunnaisia ajattelutapoja, jotka kutistavat ”mahdollisen tajuamme” (Meretoja 2018, 2) ja rajoittavat käsityksiämme poliittisista mahdollisuuksista ja vaihtoehtoista (Weeks 2011). Utopiat voivat avata uudenlaisia näkökulmia radikaalisti toisen-

laisten olemassaolon tapojen kuvitteluun ja käytäntöön siirtämiseen (Sargisson 1996, 21). Epävakaina aikoina tulevaisuuden kuvittelun laajempaa kirjoa voi rajoittaa myös ajattelun ongelmakeskeisyys ja toive turvallisesta tulevaisuudesta (Haraway 2016). Nämä seikat tekevät kuvittelusta tärkeän taidon myös tulevaisuuden yhteiskuntatieteilijöille.

Harjoituksia utooppisessa ajattelussa

Kurssin lähtökohtina oli kokeileva ote ja ajatus leikin radikaalista potentiaalista. Opintojakson keskiössä olivat erilaiset harjoitteet, joiden avulla voitiin irrottautua kokemuksellisesti vallitsevasta todellisuudesta ja kurottaa kohti tuntematonta. Taiteilijavieraat toivat mukanaan omat harjoituksensa, jotka perustuivat heidän tavalleen kuvitella, kokeilla ja leikkiä. Harjoitukset nostivat esiin kuvittelun ruumiillisuutta: havainnot ja oivalukset syntyivät liikkeen, kosketuksen, affektien ja ympäröivän materiaallisen todellisuuden kohtaamisissa ja yhteen kietoutumisissa.

Kutsuimme opintojaksolle vierailulle taiteilijoita, jotka toteuttavat taiteellisessa työskentelyssään utooppista ajattelua. Ensimmäisellä vierailukerralla esitystaiteilija ja pedagogi Maria Santavuori puhui Todellisuuden tutkimuskeskuksen projektista *Utopiakonsultaatio* (Todellisuuden tutkimuskeskus 2019). Se on yhdelle katsojalle kerrallaan toteutettu esityskonsepti, jossa dialogin keinoin tarkastellaan osallistujan omaa senhetkistä utopiaa. Kurssilla vetämässään harjoitteissa Santavuori kutsui osallistujia havainnoimaan ympäristöään oman kehollisuuden ja arkisessa ympäristössä avautuvien mahdollisuuksien kautta. Harjoitusta purkavissa keskusteluissa toistui osallistujien toive kiireettömämmästä arjesta ja mahdollisuudesta pysähtyä useammin. Palkkatyön ja vapaa-ajan kategoriat ja niiden välinen suhde nousivat myös problematisoinnin kohteiksi. Niin ikään keskustelussa pohdittiin kuvittelun haastavuutta: on uuvuttavaa ajatella ja tehdä asioita toisin kuin on tottunut.

Toisella vierailukerralla taiteilijat Juhani Haukka ja Lauri Mattila kertoivat *Etsitkö töitä?*-nykytaideprojektistaan (Haukka & Mattila 2022), jossa ihmiset saivat ehdottaa omaa unelmatyötään ja tulla palkatuksi tekemään sitä kahden kuukauden ajaksi. Haukka ja Mattila tekivät projektin pohjalta dokumenttielokuvan ja kirjan (Haukka & Mattila 2021). Luokassa he toteuttivat ryhmätyöharjoitteen, jossa kukin ryhmä pohdi työelämän muutosta ja tulevaisuutta tarkastellen, millaista työtä tämä maailma kaipaa. Tehtävää seuranneessa keskustelussa puhuimme muun muassa siitä, miten vaikeaa on ajatella uudelleen meitä määritteleviä his-

toriallisia rakenteita ja instituutioita. Rakenteelliset muutokset vaatisivat myös ihmiskuvan kriittistä tarkastelua. Yhtenä esimerkkinä nousi esiin hoivatyön arvostus: Miten yhteiskuntamme muuttuisi, jos ihanteena olisi esimerkiksi hoivaava ihminen nykyisen suorituskeskeisen palkkatyöihanteen sijaan? Mitä tapahtuisi, jos tuotannon sijaan elämän uusintaminen olisikin politiikan keskiössä?

Kolmannella taitelijavierailulla esitystaiteilijat Laura Marleena Halonen ja Ronja Louhivuori kertoivat *Ilmastokirkko*-taideprojektista (Ilmastokirkko 2022). *Ilmastokirkko* on syntynyt tarpeesta käsitellä ilmastonmuutosta ja siihen liittyvää ahdistusta taiteen keinoin. Sen tavoitteena on etsiä ruumiillisia, rituaalisia ja kollektiivisia ratkaisutapoja ilmastonmuutosta käsittelevän keskustelun rinnalle. Harjoituksena Halonen ja Louhivuori pyysivät ihmisiä kuvittelemaan itsensä vuoteen 2051 ja pohtimaan, millaisia kansalaisaktivismiliikkeitä tulevaisuuden historiassa kirjoitetaan, ja luomaan liikkeelle yksi kuva tai symboli. Menneisyyteen katsominen tulevaisuudesta käsin auttoi havaitsemaan asioita, jotka tässä ja nyt suuntaavat tulevaisuutta toivottuun tai ei-toivottuun suuntaan. Aktivismi ja arjen politiikka, joka ajallisesti sitoutuu sekä menneeseen että tulevaan, oli konkreettisesti läsnä Halosen ja Louhivuoren vierailulla. Vierailu sai pohtimaan, miten kuvittelu voi toimia aktivismin ja yhteiskunnallisen muutoksen työkaluna.

Vierailujen lisäksi kehitimme opintojaksolla omia harjoituksia. Harjoitukset perustuivat ajatukseen arkipäivän utopioista: yhteiskunnallista muutosta voi tavoitella kokeilemalla erilaisia tapoja järjestää yhteiskunnallista ja poliittista elämää arkisissa yhteyksissä (Cooper 2013). Harjoitukset keskittyivät ympäristön havainnointiin ja näkymättömän näkyväksi tekemiseen.

Harjoitus 1: Tulevaisuuden havainnointi kaupunkitilassa

Tarkastele kaupunkitilaa ympärilläsi. Kaupunki on täynnä historiaa, se on tässä ja nyt, mutta sillä on myös tulevaisuus. Millaisia vihjeitä tulevaisuudesta löydät ympärilläsi olevasta kaupunkitilasta? Pysähdy katsomaan erilaisia yksityiskohtia. Mitä ne kertovat sinulle tulevaisuudesta? Kävele, seiso, juokse, istu tai ota muutama tanssiaskel. Miten liike vaikuttaa havainnointiisi?

Harjoituksen tavoitteena oli huomion kiinnittäminen ympäristöömme, jonka otamme liian usein itsestäänselvytenä. Olemme tottuneet ajattelemaan kaupunkiympäristöä sen historian kautta mutta harvemmin

ajattellemme sen tulevaisuutta. Ajatuksena oli tarkastella ympäristöä alati muutoksessa ja liikkeessä olevana, orientoitua näkemään tulevaisuutta nykyhetkestä käsin. Tulevaisuus tuntuu usein viittaavan isoihin muutoksiin, minkä vuoksi sen kuvittelu voi olla haastavaa. Kun tarkastelukulmaa rajaa ja ajattelee pieniä muutoksia, voi tehtävänanto helpottua. Lähtökohtana on ajatus siitä, että tulevaisuus ei ole nykyhetkestä erillistä vaan sen juuret ovat jo tässä ja nyt.

Harjoituksessa nousi esiin esimerkiksi kysymys siitä, miten liikenteen sähköistyminen vaikuttaa kaupungin äänimaisemaan ja kokemukseen kaupunkitilasta. Jos tulevaisuudessa liikenne on hiljaisempaa, mitä ääniä kaupunkitilasta nousee esiin? Kuulemmeko, kun heinäsiirikka sirittää ja mustarastas laulaa?

Harjoitus 2: Esineet ja muutos

Meillä kaikilla on mukana jatkuvasti erilaisia esineitä: vaatteet, avaimet, puhelin, laukku. Valitse mukana olevista esineistä 3–5. Pohdi, millaista ideologista ja utooppista ajattelua esineisiin liittyy. Mitä varten esineet on luotu? Millaisesta maailmasta ne kertovat? Missä määrin esineen merkitys on henkilökohtaista, missä määrin jaettavaa? Onko esineellä tulevaisuus: missä se on viiden vuoden kuluttua?

Harjoituksen lähtöajatuksena oli arkielämän oletettu näkymättömyys ja huomion kiinnittäminen siihen materiaalisen maailman kautta. Utoppinen ajattelu ei ole vain abstraktia tai teoreettista vaan mitä suurimmassa määrin myös arkisia käytäntöjä ja toisin tekemistä (Salmenniemi, Tuomaala-Özdemir & Ylöstalo 2022). Mukana olevat esineet paitsi kantavat mukanaan henkilökohtaista historiaa myös avaavat näkökulman ihmiskäsitykseen, yhteiskuntaan ja tämänhetkisiin arvoihin. Omien esineiden tarkastelun kautta aktivoitui myös keskustelu henkilökohtaisen poliittisuudesta. Harjoitus kutsui opiskelijoita pohtimaan oman arjen kysymyksiä ja niihin liittyviä poliittisen muutoksen mahdollisuuksia. Kuten eräs opiskelija totesi:

Kurssi avarsi ja päivitti käsitystäni utopioiden ja utooppisen ajattelun potentiaalista ja käyttömahdollisuuksista, mutta sai myös liittämään sen enemmän jokapäiväiseen elämään ja maailmaan, sekä ajattelemaan asioita huokoisempina tai mieltämään niiden mahdollisuuden muutokseen hieman uudella tavalla. (Ote opiskelijan palautteesta)

Uudelleen ajateltu ryhmätyö

Opintojakson lähtökohtana oli ajatus kuvittelun yhteisöllisyydestä, ja kurssin päätteeksi opiskelijat toteuttivat ryhmätyön. Aiheena oli työn ja talouden uudelleen ajatteleva, ja ryhmätyön tueksi oli kerätty joukko erilaisia aihetta käsitteleviä tutkimuksia. Ryhmätyön muoto oli vapaa, mutta kannustimme opiskelijoita kokeilemaan erilaisia muotoja. Pedagogisesti tärkeäksi ratkaisuksi osoittautui ryhmätyön pohjustaminen ennakoon. Kutsuimme opiskelijoita ajattelemaan ryhmätyötä toisin tekemisen paikkana. Moni kertoi aiemmista huonoista ryhmätyökokemuksistaan, ja pohdimme yhdessä, mitä näistä kokemuksista voisi oppia. Mitä ryhmätyö voisi tarkoittaa ja miten sitä voisi toteuttaa toisin? Kaikkien ei esimerkiksi tarvitse tehdä kaikkea, vaan jokaiselle voi löytyä oma mielekäs tapa osallistua. Ryhmätyö voi olla yksi yhteinen ponnistus tai useamman yksilöllisen ponnistuksen rinnakkain asettaminen.

Lopulliset ryhmätyöt ilahduttivat meitä ennakkoluulottomilla kokeiluilla, paneutuneisuudella ja sillä, miten taitavasti teoria kietoutui niissä osaksi taiteellista ilmaisua. Saimme nähdäksemme videoita ja kollaaseja sekä äitiyspakkauksen mukaan laaditun ”ihmispakkauksen” (POLIMA 2022). Ryhmätyöt suodattivat opintojakson harjoitusten, keskustelujen ja tutkimuskirjallisuuden kautta syntyneitä kriittisiä tulkintoja hoivan aliarvostuksesta, vieraantumisen kokemuksista, palkkatyöyhteiskunnan tuottamasta kärsimyksestä ja vastarinnan mahdollisuuksista sekä teknologioista. Eräs opiskelijoista summasi ryhmätyökokemusta palautteessaan näin: ”Ryhmätöiden toteuttamisen vapaus toi mahdollisuuden soveltaa lukemaansa luovasti ilman painetta suorittamisesta.”

Mitä kuvittelu opetti?

Yhteiskunnallisen muutoksen ja toisenlaisten todellisuuksien kuvittelu ei ole helppoa. Yleisenä huomiona voi todeta, että irrottautuminen olemassa olevista malleista ja ajattelun tavoista vaati opintojaksolla ponnistelua. Keskusteluissa nousi esiin utooppisen ajattelun samanaikainen vaikeus ja kutsumuus. Monelle utooppisen ajattelun harjoittelu oli uutta ja herätti huomamaan, miten automaattisesti meidät on kouluttu kutistamaan halumme ja toiveemme ”kapitalistisen realismin” (Fisher 2009) kaapuun. Eräs opiskelija totesi: ”Kun pyrkii kuvittelemaan toisenlaista maailmaa, nousee välittömästi mieleen latistava kysymys: Miten tämä rahoitetaan?” Taloudellisen järkeilyn kuvittelua kutistava vaikutus, ja miten se voi johtaa ”poliittisen universumin sulkeutumiseen” (Marcuse 1969), nousi keskusteluissa usein esiin.

Opintojakso järjestettiin lähiopetuksena korona-ajan etäopiskelun jälkeen. Opiskelijoiden kokemuksissa painottui vahvasti yhteisten keskustelujen merkitys. Luokkahuone täyttyi vilkkaasta puheensorinasta, kun opiskelijat jakoivat ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Keskeiseksi oivallukseksi opintojakson annista nousi kuvittelun kollektiivisuus: yhteiskuntakriittinen kuvittelemine on parhaimmillaan silloin, kun sitä harjoitetaan yhdessä. Kuvittelu syntyy dialogissa, jonka voi myös nähdä elävän demokratian elinehtona (Alhanen 2016). Nykyisessä maailmantilanteessa, jossa voimapolitiikka jyllää ja keskellä Eurooppaa käydään Venäjän veristä hyökkäyssotaa, korostuu entisestään tarve vaalia demokraattista elämänmuotoa. Utooppinen ajattelu, dialogi ja erilaisten näkemysten yhteinen tarkastelu ja punninta opetustilanteissa on yksi tapa vaalia käsitystämme demokratiasta.

Pyrimme opetuksessamme korostamaan harjoitusten avoimuutta: niitä ei voi tehdä oikein tai väärin, vaan itse harjoituksen toteuttaminen on askel kuvittelun prosessissa. Ei ole mitään tiettyä ”oikeaa” tapaa kuvitella. Tämä välittyi myös opiskelijoiden pohdinnoista:

Tämä kurssi oli myös koko opiskeluaikana ensimmäinen kurssi, jossa tuntui, ettei ole oikeita ja vääriä vastauksia. Kurssin pitäjät kannattelivat hyväksyvää tilaa. [...] Ilmapiiri oli aidosti avoin, utelias ja hedelmällinen oivalluksille ja kaikkien ajatuksille. Jokaisen läsnäolo ja erilaiset näkökulmat tuntuivat arvokailta. (Ote opiskelijan palautteesta)

Opettajina muistutimme itseämme myös siitä, että oppimisprosessit ovat hitaita ja pitkäkestoisia. Harjoitusten yhteys yhteiskuntakriittiseen ajatteluun ei aina välttämättä avautunut heti, mikä saattoi herättää opiskelijoissa ärtymystä ja turhautumista. Kuten eräs opiskelija totesi: ”Tahtoinkin suhtautua avoimesti harjoituksiin ja tehtäviin, mutta erityisesti hyppääminen kaninkoloon, josta päästään perhosmaailmaan, oli minulle liikaa.” Toisaalta opintojakson anti saattaa jäädä hautumaan ja sen merkitykset saattavat avautua vasta pidemmän ajan päästä. Opiskelijan sanoin:

Tämä on ehkä yksi niistä kursseista, joiden anti ei ole ”välittömässä hyödyssä”, jolloin voi sanoa oppineensa tiettyjä konkreettisia asioita. Ennemminkin kurssi on saanut ajatusrattaat liikkeelle ja sen aiheet ovat varmasti niitä, jotka jäävät kehittymään ja kypsymään.

Utooppisen ajattelun harjoittaminen edellyttää sitoutumista avoimuuteen ja ennakoimattomuuteen, irrottautumista totunnaisista oppimisen muodoista ja sen hyväksymistä, että oivallukset syntyvät prosessin kuluessa. Tällöin sekä opiskelijoiden että opettajan tulee sietää epävarmuutta ja kohdata epäonnistumisen mahdollisuus. Myös bell hooks (1994) muistuttaa, että pedagogisten käytäntöjen muuttaminen voi olla työlästä. Vapauttava pedagogiikka vaatii usein sekä opettajalta että opiskelijoilta enemmän ja toisenlaisia, kenties vieraalta ja hankalalta tuntuvia asioita. hooks kannustaa arvostamaan tätä vaivalloisuutta keskeisenä osana intellektuaalista kehitystä. Opintojakson palautteessa pohdittiin tätä uusilla tavoilla oppimisen samanaikaista uuvuttavuutta ja transformatiivista potentiaalia. Eräs opiskelija summasi: ”Kurssi oli intensiivinen katsaus uuteen aiheeseen uudella tavalla, ja kaikessa hienoudessaan se oli myös uuvuttava. Kurssilla pyrittiin venyttelemään ajattelua totutun ulkopuolelle, mikä oli antoisan lisäksi haastavaa.” Toinen opiskelija puolestaan kirjoitti: ”Olen tottunut siihen, että kaikella tekemisellä pyritään johonkin valmiiseen konkreettiseen lopputulokseen. Kurssin aluksi minulle olikin siksi todella haastavaa lähteä kuvittelemaan asioita.”

Harjoituksissa lähestyttiin politiikkaa ja yhteiskunnallista muutosta avoimena kysymyksenä. Poliittinen ei ollut ennalta määrättyä, vaan se kehkeytyi harjoitteiden kautta. Kuvittelun harjoittamisen prosessi, kuten kaupunkitilan havainnointi, toimi polkuna poliittisten kysymysten muodostamiseen. Keskustelimme esimerkiksi siitä, demokratisoivatko kaupunkipyörät ja sähköpotkulaudat liikkumista vai ovatko ne ensi sijassa tapa tehdä rahaa ihmisten tarpeella liikkua. Merkitseekö jakamistalous siirtymää pois yksityisomistuksesta, ja miten koko omistamisen käsite voi tulevaisuudessa muuttua? Kenen ehdoilla yhteisöllisyyttä kaupunkitilassa rakennetaan ja kenelle kaupunki kuuluu?

Yhteiskuntatieteellinen koulutus antaa valmiuksia tuottaa kriittistä analyysiä yhteiskunnallisista epäkohdista ja niiden historiallisesta muotoutumisesta. Tämä on kriittisen ajattelun ydintä ja tärkeä yhteiskuntatutkijan taito. Viime vuosina opiskelijat ovat kuitenkin yhä useammin opetustilanteissa esittäneet kysymyksen: Entä sitten? Tiedämme mikä kaikki on pielessä, mutta mitä siitä seuraa? Onko olemassa olevalle yhteiskuntamuodostelmalle vaihtoehtoja, ja miltä ne voisivat näyttää? Heidän voi ajatella kutsuvan esiin Olin Wrightin (2011) ajatusta sosiologiasta mahdollisen tieteenä ja pohtivan samankaltaista kysymystä yhteiskuntatieteen tehtävästä kuin Karl Marx (1845), jonka mukaan ”filosofit ovat vain eri

tavoin selittäneet maailmaa, mutta tehtävänä on sen muuttaminen”. Eräs opiskelijoista pohti tätä seuraavasti:

Ajatukset siitä, kuinka maailmanloppu on helpompi kuvitella kuin kapitalismin loppu tai kuinka vallankumouksen ei tarvitse olla suurta ja mahdipontista, kutsuivat kuvittelemaan uusia maailmoja ja mahdollisuuksia optimistisemmässä tunnelmassa, mitä koen tarvinneeni sosiologian muuten raskaiden ja melko usein toivottomuuttakin lisänneiden opintojen keskellä. Kurssi myös kasvatti sosiologista mielikuvitusta ja herätti ehkä jo uinahtaneen opin siitä, kuinka tärkeää kysyminen on alituksen vastaamisen ja ratkaisujen etsimisen sijaan. (Ote opiskelijan palautteesta)

bell hooks (1994) on painottanut tuotannossaan kokemuksen merkitystä pedagogiikassa. Opetuksen tulisi kytkeytyä opiskelijoiden elämismaailmaan ja rakentaa vuoropuhelua teorian ja eletyn kokemuksen välille. Tämä muistuttaa myös C. Wright Millsin (2015) ajatusta sosiologisesta mielikuvituksesta, eli taidosta ymmärtää ja jäsentää yksilöllisen kokemuksen ja laajempien yhteiskunnallisten ja historiallisten valtarakenteiden välistä suhdetta. Opintojakson keskusteluissa harjoitettiin sosiologista mielikuvitusta jäsentämällä arkisia havaintoja ja kokemuksia sosiologisten käsitteiden valossa.

Kuvittelun opettelu ja opettaminen voivat parhaimmillaan antaa aivan uudenlaisia ajattelun ja toiminnan välineitä sekä toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Jotta voimme rakentaa tasa-arvoista, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväää ja rauhanomaista yhteiskuntaa, tarvitsemme kuvittelun taitoja.

LÄHTEET

- Alhanen, K. 2016. Dialogi demokratiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Bammer, A. 2015. Partial Visions. Feminism and Utopianism in the 1970s. Oxford: Peter Lang.
- Cooper, D. 2013. Everyday Utopias. The Conceptual Life of Promising Spaces. Durham: Duke University Press.
- Eskelinen, T. 2021. Utopioiden paluu ja metodologiset haasteet. RUUKKU – Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu. Saatavissa <http://ruukku-journal.fi/viewpoints/-/blogs/utopioiden-paluu-ja-metodologiset-haasteet> (haettu 28.4.2022).

- Eskelinen, T., Lakkala, K. & Laakso, M. 2020. Introduction. Utopias and the Revival of Imagination. Teoksessa T. Eskelinen (Ed.) *The Revival of Political Imagination. Utopias as Methodology*. London: Zed Books, 3–19.
- Fisher, M. 2009. *Capitalist Realism. Is There No Alternative?* London: Zero Books.
- Haraway, D. 2016. *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham and London: Duke University Press.
- Haukka, J. & Mattila, L. A. 2021. *Etsitkö töitä?* Helsinki: Poesia.
- Haukka, J. & Mattila, L. A. 2022. *Etsitkö töitä?* Saatavissa <https://etsitkotoita.wordpress.com/info/> (haettu 28.4.2022).
- hooks, b. 1994. *Teaching to Transgress. Education as the Practice of Freedom*. London & New York: Routledge.
- Ilmastokirkko 2022. Saatavissa <https://www.ilmastokirkko.fi/> (haettu 28.4.2022).
- Jokisaari, O. & Pulkki J. 2018. Tuotemaailman umpikujasta luovuttamisen etiiikkaan: kilpailuyhteiskunnan radikaali toisin kuvittelu. *Aikuiskasvatus* 38 (3) 192–206. DOI: <https://doi.org/10.33336/aik.88349>
- Levitas, R. 2013. *Utopia as Method. The Imaginary Reconstitution of Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Marcuse, H. 1969. *Yksilöllinen ihminen. Teollisen yhteiskunnan tarkastelua*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Marx, K. 1845. *Teesejä Feuerbachista*. Marxists Internet Archive. Saatavissa <https://www.marxists.org/suomi/marx-engels/valitut/mevt3/mevt3-1-02-teeseja.pdf> (haettu 28.4.2022).
- Meretoja, H. 2018. *The Ethics of Storytelling. Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. Oxford: Oxford University Press.
- Mills, C. W. 2015. *Sosiologinen mielikuvitus. Alkuperäisteos 1959*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nivala, E. & Rynänen S. 2019. *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- POLIMA 2022. *Kurotuksia toisenlaisiin maailmoihin*. Saatavissa <https://polima.fi/kurotuksia-toisenlaisiin-maailmoihin/> (haettu 28.4.2022).
- Salmenniemi, S., Tuomaala-Özdemir, S. & Ylöstalo, H. 2022. Ikuiset talkoot. Uusintava työ arjen utopioiden rakentamisessa. *Poliittinen talous* 10 (1). DOI: <https://doi.org/10.51810/pt.112899>
- Sargisson, L. 1996. *Contemporary Feminist Utopianism*. London: Routledge.
- Todellisuuden tutkimuskeskus 2019. *Utopiakonsultaatio*. Saatavissa <https://todellisuus.fi/utopiakonsultaatio-2019/> (haettu 28.4.2022).
- Weeks, K. 2011. *The Problem with Work. Feminism, Marxism, Antiwork Politics and Postwork Imaginaries*. Durham: Duke University Press.
- Wright, E. O. 2011. Real Utopias. *Contexts* 10 (2), 36–42.

